

original scientific article
received: 2013-11-23

UDC 341.24:502.74/.75(497.472+497.571)

NEZAKONITA TRGOVINA Z MORSKIMI DATLJI V ISTRI

Bojan DOBOVŠEK

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana,
e-mail: bojan.dobovsek@fvv.uni-mb.si

Tadeja JENIČ

Tbilisijska ul. 8, 1000 Ljubljana
e-mail: tadeja_jenic@hotmail.com

IZVLEČEK

Namen prispevka je opredeliti trgovino z morskimi datlji v Istri in opozoriti na nevarnosti, ki jih tovrstna ilegalna trgovina povzroča okolju in njegovi kulturni dediščini. Zato so podrobno analizirani mednarodni in drugi predpisi, ki urejajo tovrstno tematiko in problemi s katerimi se srečujejo institucije in njihovi predstavniki, ki odkrivajo in preprečujejo prepovedano trgovino z morskimi datlji. V raziskovalnem delu je bilo opravljenih več usmerjenih intervjujev z izbranimi predstavniki Zavoda RS za varstvo narave, Inšpektorata za lovstvo in ribištvo, ARSO v Ljubljani, Carinskega urada, Inšpektorata za okolje, Postaje Pomorske policije in Sektorja kriminalistične policije v Kopru, veterinarskim inšpektorjem, zdravstvenim inšpektorjem in nabiralcem morskih datljev v Istri. V zaključku so izpostavljeni institucionalni in preprečevalni ukrepi, ki se osredotočajo na ozaveščanje potrošnikov in ohranjanje naravnega okolja v Istri.

Ključne besede: okoljevarstvena kriminaliteta, morski datelj, CITES, nezakonita trgovina, Istra

COMMERCIO ILLEGALE DI DATTERI DI MARE IN ISTRIA

SINTESI

Lo scopo del servizio è quello di individuare il commercio illegale di datteri di mare in Istria e richiamare l'attenzione sui pericoli che tale commercio rappresenta per l'ambiente e il patrimonio culturale. Pertanto sono analizzate nel dettaglio le disposizioni internazionali e nazionali che regolano tale materia e i problemi affrontati dalle istituzioni e dai loro rappresentanti, che individuano e impediscono il commercio illecito di datteri di mare. Durante l'attività di ricerca sono state condotte varie interviste mirate con i rappresentanti scelti dell'Istituto RS per la conservazione della natura, dell'Ispettorato per la caccia e la pesca, dell'Agenzia ambientale di Lubiana, dell'ufficio doganale, dell'Ispettorato per l'ambiente, della stazione di polizia marittima e del Reparto di polizia criminale di Capodistria, con ispettori veterinari, ispettori sanitari e pescatori di datteri di mare in Istria. In conclusione, sono esposte le misure istituzionali e preventive che si concentrano sulla sensibilizzazione dei consumatori e sulla conservazione dell'ambiente naturale in Istria.

Parole chiave: criminalità ambientale, datteri di mare, CITES, commercio illegale, Istria

PROLOG

Pri okoljski problematiki zaznavamo vse večji porast okoljevarstvene kriminalitete, ki se kaže v obliki nelegalnega odlaganja nevarnih odpadkov, uničujoče sečnje gozdov, prepovedane trgovine s snovmi, ki tanjšajo ozonski plašč ter prepovedane trgovine z zaščitenimi živalskimi in rastlinskimi vrstami. To škodo povzročajo predvsem posamezniki, podjetja in korporacije, različne interesne skupine, idr., ki pa ne povzročajo škode samo okolju, temveč posledično ogrožajo tudi ljudi (Eman, Meško, Dobovšek, Sotlar, 2013), (Eman, 2011). Na področju Istre se čutijo vplivi Sredozemlja, Alp, Dinarskega gorstva in Jadranskega morja, vse to pa se odraža v pestri paleti rastlinskih in živalskih vrst, tako, da spada med območja z najvišjo biotsko raznovrstnostjo v Evropski uniji. Biotsko raznovrstnost poleg tujerodnih invazivnih vrst in spreminjanja življenjskega prostora ogrožajo tudi nabiranje, lov, ribolov in trgovanje z ogroženimi vrstami. Erjavec (2010) poudarja, da število ogroženih vrst kljub zakonom in predpisom iz dneva v dan narašča, zato mnoge organizacije za ohranjanje narave opozarjajo, da kljub nekaterim lokalnim uspehom zastavljenega cilja samo s predpisanimi akti niso dosegle. Stanje je še bolj pereče zaradi prepričanja o razširjenosti korupcije v javnih službah, lokalni samoupravi, uradnih postopkih in delu inšpektorjev (Tičar et. al., 2010).

V Sloveniji smo leta 2000 sprejeli tudi konvencijo CITES¹ v okviru takratnega Ministrstva za okolje in prostor in Agencije RS za okolje. Konvencija CITES spada med najbolj znane svetovne sporazume na področju varstva prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst. V trgovino z ogroženimi živalskimi in rastlinskimi vrstami na področju Slovenije so najpogostejše vključene mrtve živali ali rastline, njihovi deli ali izdelki iz njih, med katerimi se največkrat pojavlja prav tihotapljenje morskih datljev in mrtvih ptic, zavarovanih z Bernsko konvencijo. Prav na področju trgovanja z morskimi datlji se kažejo uničujoče posledice, ki jih ima nabiranje teh školjk za okolje. Posledica nabiranja morskih datljev, ki so razširjeni po celotni Istrski obali, se kaže v degradaciji morskega okolja in uničevanju morskega ekosistema, zato je potreba po sodelovanju vseh držav na področju morske politike z dodatnim vključevanjem in osveščanjem širše javnosti še kako potrebna.

MORSKI DATELJ V ISTRI

Morski datelj (*Lithophaga lithophaga*) je školjka iz družine morskih klapavic, ki je razširjena po celi Sredo-

zemski obali. Kot pionirska vrsta poseljuje gole apnenčaste skale, v slovenskem morju pa večinoma skale peščenjaka. Je endolitska školjka. Živi v rovih, ki jih izvrtja s pomočjo izločka žleznih celic ter vertikalnih in rotacijskih gibov. Raste zelo počasi, saj potrebuje za dosego ekonomske velikosti, ki je med 5 cm in 6 cm, približno 25 let (Lipej, 2010). Prstak ali morski datelj po barvi in obliki spominja na sadež dateljnovne palme. Svoj dom v območju zgornjega sublitorala² si vrta v apnenčasto skalo in betonske pomole v obliki dolgega valjasto izbrušene rova. Ko rov načne, je školjka majhna, zato je odprtina rova manjša kot notranji rov; prstak se ne more vrniti na »prostost«, dolbe lahko samo naprej. Skozi majhno odprtino mu prinaša morje pičlo planktonsko hrano, zato raste počasi. Nabiranje prstakov ali »rušenje obalnih podmorskih skal« je težavno, cena prstakov visoka. Zaradi rušenja obale pri nabiranju in zaradi skrajno počasne rasti so te školjke zakonsko zaščitene (Zei, 1988).

Morske datlje se je včasih nabiralo na dah, pretežno za lastno uporabo, medtem, ko se v današnjem času nabirajo s kisikovo bombo in v večjih skupinah ljudi, ki na različnih mestih hkrati in pri časovno daljšem potopu z razbijanjem skal s pnevmatskimi kladivi in eksplozivi povsem uničijo morsko dno. Školjka morski datelj je zaščiten predvsem zaradi uničevanja morskega ekosistema. Morsko dno je ob obalah Jadranskega morja in predvsem v Istri že dodobra uničeno. Narava bo potrebovala vrsto let, da se bo morski ekosistem obnovil, ponekod pa je že tako uničen, da se tudi obnavljati več ne more, saj je krhek in občutljiv na vsakršne posege. Potrebno bo vložiti več truda v osveščanje javnosti, saj se marsikdo niti ne zaveda, da je morski datelj zavarovan prav zaradi uničevanja njegovega življenjskega okolja, ki posledično ogroža tudi življenjski prostor ostalih organizmov. V nekaterih delih Jadranskega morja je bilo nezakonito nabiranje datljev tako intenzivno, da je obala pričela spreminjati svojo prvotno obliko.

Lipej (2010) opozarja, da z nabiranjem morskih datljev uničujemo velike skalne balvane. Zaradi razbijanja teh balvanov peščenjaka pa se skale zaradi uporabe pnevmatskih kladiv razkosajo na manjše dele. Posledično nastane manjše kamenje, ki ga valovi prevračajo sem ter tja, odnašajo in premikajo, to pa vodi do izgube bivališč za številne vrste morskih nevretenčarjev, alg in rib. Novejše raziskave kažejo, da ilegalno pobiranje morskih datljev povzroča spremembe v številu osebkov in strukturi ribje favne skalnatih habitatov v Jadranskem morju, sočasno pa povzroča upad populacije tistih rib, ki so odvisne od goste algalne vegetacije (zaradi skrivališč, gnezdenja in prehranjevanja).

1 Morski datelj (*Lithophaga lithophaga*) je bil v Sloveniji prvič zavarovan leta 1993, z Uredbo o prosto živečih živalskih vrstah. Ob vstopu Slovenije v EU je bila ARSO kot upravni organ pobudnica uvrstitve morskega datlja na seznam CITES, s čemer je bil morski datelj na seznamu CITES uvrščen v dodatek 2, ki vključuje vrste, ki jim ne grozi izumrtje, vendar bi lahko postale ogrožene.

2 Sublitoral »se razprostira izpod najnižje oseke do globin okoli 200 m, kjer prehaja obrobna celinska plošča (šelf) v strm celinski spust, kar štejemo v globoko ali abisalno morje. Plitvomorska obala ima najugodnejše življenjske razmere (svetloba, prezračevanje, raznolikost dna, spreminjanje slanosti ob rečnih izlivih, velika vsebnost fosfatov in nitratov, spranih s kopnega in privalovanih z dna) in zato najbujnejše življenje.« (Zei, 1988)

Ob nenehnem nabiranju in razbijanju skal se življenje v morskem ekosistemu enostavno ne more obnoviti. Tako izginjajo majhne ribe, posledično velike, ohromljeno je ribištvo, potapljanje in turizem. Proces obnavljanja namreč poteka celo dvajset, ponekod tudi do petdeset let. Takšno uničevanje zaradi nabiranja datljev bi lahko primerjali z gozdom, če bi ga zorali zato, da bi lahko nabrali gobe ali spodili divjad. Umetno gojenje ni mogoče zaradi njihove počasne rasti, prav tako obstaja bojazen, da bi se nezakonita trgovina še bolj razrasla in bi bilo težje ugotavljati, katere školjke so umetno gojene in katere ne.

Po podatkih dokumenta »Upoštevanje predlogov za spremembe dodatkov I in II na listi CITES« (v nadaljevanju CITES) iz leta 2004, ki sta ga v imenu držav članic evropske skupnosti pripravili Slovenija in Italija, je navedeno, da mednarodna nezakonita trgovina z morskimi datlji poteka po celotnem Sredozemlju; predvsem med SZ Afriko in JV evropskimi državami, prav od tu pa potem pridejo v države EU. Najpomembnejše države, med katerimi poteka organizirana nezakonita trgovina, so: Albanija, Alžirija, Bosna in Hercegovina, Srbija in Črna gora, Hrvaška, Slovenija, Italija, Ciper, Egipt, Francija, Grčija, Izrael, Libanon, Libija, Malta, Mavretanija, Monako, Maroko, Portugalska, Senegal, Španija, Sirija, Tunizija in Turčija (CITES, 2004).

Po podatkih Agencije Republike Slovenije za okolje (ARSO, 2013), ki so jih poslali na Komisijo EU, v Sloveniji poteka nezakonita trgovina v glavnem prek kopenske in morske meje s hrvaško, školjke pa so namenjene predvsem v sosednjo Italijo. Tihotapljenje se je v zadnjih nekaj letih preselilo na morske poti prav zaradi uspešnih akcij carinikov na kopenski meji. Morski datelj je naveden kot strogo zaščitena vrsta v številnih mednarodnih sporazumih. Države, članice CITES, so tako dodatno sprejele Bernsko konvencijo, Barcelonsko konvencijo in Direktivo o habitatih (CITES, 2004).

V Italiji je nabiranje in trgovanje z morskimi datlji še vedno zelo razširjen pojav, čeprav obstaja zakonska prepoved s strani državnih organov in Evropske unije (Uredba ES 1967/2006, ki prepoveduje „ulov“ oz. nabiranje, ki je kaznivo dejanje). Odločitev EU je posledica dejstva, da je problem nabiranja morskih datljev pereč v državah ob Sredozemskem morju, kjer se morski datlji množično nabirajo. S tem se uničuje celotni ekosistem, saj za krožnik testenin z datlji nabiralci uničijo deset kvadratnih metrov morskega dna (Macrì, 2012).

Kazni za tiste, ki v Italiji nabirajo, posedujejo in prodajajo morske datlje, so visoke, tako denarne kot tudi zaporne. Na črnem trgu v Italiji lahko ti mehkužci dosežejo ceno med 100 in 300 evri za kilogram. Profesionalni nabiralec datljev lahko nabere med 15 in 25 kilogramov datljev na dan, ter s tem povzroči dezertifikacijo obale v razmahu petih kilometrov (Hostaria Chez Nojo, 2012). Predvidene kazni za tiste, ki nabirajo, posedujejo in prodajajo datlje, se gibljejo med 516 do 3.098 evrov, zaporne kazni pa od enega meseca do enega leta. Divji

lovci ne prodajajo teh školjk po običajnih komercialnih poteh, ampak direktno posameznikom, najpogosteje prestižnim restavracijam, te pa jih nato ponujajo svojim strankam izven menija »pod mizo«. Nevarnosti se morajo zavedati tudi gostinci. Vprašanje je, če je vredno ogrožati okolje, potrošiti veliko denarja za nakup teh školjk in s tem ogromno tvegati (Macrì, 2012). Po podatkih CITES (2004) so v Italiji med leti 1999 in 2004 policisti zasegli 4.720 kilogramov morskih datljev. Že pred desetimi leti so v Italiji morski datlji dosegali cene med 35 in 60 evri za kilogram.

Ob Jadranskem morju trgovina z morskimi datlji cveti že od nekdaj. CITES (2004) navaja, da je na Hrvaškem morski datelj zelo cenjen v kulinariki in velja za pravo poslastico. Z razvojem turizma je ta vrsta školjke kljub prepovedi nabiranja postala zelo iskana na nelegalnem trgu. Problem nezakonitega izkoriščanja in izvoza je vsako leto bolj viden. Po podatkih hrvaške carine je bilo med leti 2000 in 2002 vsako leto zaplenjenih okoli 700 kilogramov morskih datljev. Od leta 2003 je morski datelj strogo zaščiteno. Prepovedano je vsakršno nabiranje, posedovanje, kupovanje, prodajanje, uvoz in izvoz, ter uničenje habitata (CITES, 2004).

Nadzor v srednji in južni Dalmaciji se je očitno pričel zaostrovati, saj lastniki restavracij še lansko leto niso bili tako prestrašeni zaradi izvajanja inšpekcijskega nadzora, do katerega zaradi prijav osveščenih ljudi prihaja vse pogostejše. Hrvaška je ena izmed držav bivše Jugoslavije, ki bi jo lahko poimenovali pionirka osveščanja javnosti glede nezakonite trgovine z morskimi datlji. Že leta 2001 je takratno Ministrstvo za okolje izvedlo nacionalno kampanjo proti nabiranju in trgovini z morskimi datlji v sodelovanju z nevladno organizacijo Zelena Istra. Med leti 2001 in 2003 so s finančno pomočjo mesta Rovinj in turističnih organizacij iz Rovinja, Umaga, Pulja in Labina tiskali in distribuirali letake, nalepke in prospekte, da bi javnost informirali o nezakonnosti in škodi, ki jo z nabiranjem morskih datljev povzročajo v morju. Nabiranje morskih datljev in nezakonita trgovina z njimi naj bi po podatkih naravovarstvenih organizacij naraščala, saj so imeli represivni organi v zadnjih nekaj letih rekordne ulove, kar bi lahko pomenilo, da gre v teh primerih tudi za posledico gospodarske krize (Radojčić, 2013).

Hrvaška zakonodaja podobno kot italijanska določa precej visoke kazni, tako za gostince, kot za nabiralce in tihotapce. Osnovna kazen za posedovanje je okrog 1.000 evrov, obenem pa kršitelja doleti še kazen za škodo, ki jo z nabiranjem naredi v morju. Tudi te kazni so precej visoke in se gibljejo med 12.000 in 20.000 evrov. V primeru, če obsojeni ne plača kazni, se mu lahko vzame celo nepremičnina ali pripadajoče posestvo. Nabiralce lahko kaznujeta inšpektor za okolje in ribiški inšpektor, o vrsti kazni pa se odločita skupaj (Radojčić, 2013).

Po obsežni policijski akciji leta 2010, ki so jo izvedli puljski kriminalisti v sodelovanju s slovensko policijo, je reško sodišče zaradi tihotapljenja dobre tone

morskih datljev, 20 kilogramov Jakobovih pokrovač in 3 kilograme ladink iz Hrvaške v Slovenijo obsodilo štiri prebivalce iz Umaga. Pravnomočno so bili obsojeni na večmesečne zaporne kazni (13 mesecev, 10 mesecev, 7 mesecev in 6 mesecev), odvzeli pa so jim tudi plovila, s katerimi so prepovedane sadeže organizirano tihotapili. Sodišče je po poročanju hrvaških medijev škodo, ki so jo povzročili, sodišče ocenilo na okrog 400.000 evrov. Cena za kilogram morskih datljev, pretihotapljenih iz Hrvaške, je bila v Sloveniji do 34 evrov za kilogram, v restavracijah pa so cene zrasle do 125 evrov za kilogram školjk (Stojiljković, 2013). Po podatkih Zelene Istre se precejšen del morskih datljev tihotapi prav v Slovenijo, kjer prodaja morskih datljev ni kaznivo dejanje, denarne kazni za prekrške pa so zelo nizke. Zato je znano, da gostinci raje plačajo kazen, saj se jim to bolj splača, kot, če bi prenehali s prodajo morskih datljev (Radojčić, 2010)³.

V Sloveniji se rastišče morskih datljev nahaja predvsem na območju Naravnega rezervata Strunjan; in sicer na območju med Villo Tartini in rtičem Strunjan, od rtiča Strunjan do Mesečevega zaliva, na območju rta Ronek, na območju pri Belih skalah ter pri Belvederju. Bogata nahajališča morskih datljev so predvsem med rtičem Strunjan in Mesečevim zalivom ter na območju rta Ronek. Za te predele so značilne velike plošče peščenjaka, ki merijo tudi deset in več metrov v dolžino ter do dva metra v višino (rt Ronek) in skalni balvani (Mesečev zaliv, rtič Strunjan). Kjer so nizke ploščate terase, jih ni, manj številni pa so tudi v zalivih. Pojavljajo se od plitvin vse do globine sedmih metrov. Prazne rove morskih datljev je bilo v nekaj primerih moč zaslediti tudi globlje, do desetih metrov, v terasah iz peščenjaka (Lipej, Mavrič, in Bonaca, 2012).

Slovenska policija morske datlje zasega predvsem s klasičnimi metodami zbiranja obvestil in na podlagi obvestil s strani drugih organov. Kršitelje lahko kaznujejo na podlagi Kazenskega zakonika, če gre za kaznivo dejanje tihotapstva po 250. členu KZ-1, za hudodelsko združevanje po 294. členu KZ-1, ter za kaznivo dejanje nezakonitega ravnanja z zaščitenimi živalskimi in rastlinskimi vrstami po 344. členu KZ-1 (Kazenski zakonik, 2008). Veterinarska inšpekcija na podlagi 50. člena Zakona o prekrških, začne postopek za prekršek po Uredbi o določitvi prekrškov za kršitve odločb uredb Skupnosti s področja Zakona o veterinarskih merilih skladnosti, in kršitelja oglobi če: da v promet živila, ki niso varna; ne zagotovi sledljivosti, da v promet živila iz obrata, ki ni registriran ali odobren, ne uporabi oznake zdravstvene ustreznosti ali identifikacijske oznake ali ne zagotovi, da so pošiljke živil opremljene s certifikati ali drugimi dokumenti. Kazni za prekršek se gibljejo od 1.670.84

evrov do 62.656,64 evrov. Veterinarska inšpekcija dobro sodeluje tudi z italijanskimi kolegi, saj so školjke, ki jih tihotapijo preko Slovenije, večinoma namenjene v sosednjo Italijo. Ko policija, Carina ali ribiški inšpektor ugotovijo kršitev, najprej pokličejo Veterinarsko inšpekcijo, ki lahko kršitelja posebej oglobi.

Carinski organi so primere kršenja konvencije beležili že leta 2002, večina kršitev pa je bila plod nepoznavanja pri trgovanju z zavarovanimi vrstami, pojavljali pa so se tudi elementi organiziranega kriminala, predvsem pri tihotapljenju morskih datljev. Po podatkih Carinske uprave RS (2012) je bil od zadnje velike akcije leta 2010, ki so jo izvedli koprski kriminalisti v sodelovanju s hrvaškimi organi pregona, le en primer tihotapljenja morskih datljev, in sicer v letu 2012, ko je carinik pri kontroli potniškega prometa ob vstopu v EU odkril 20,9 kilogramov zaščitenih morskih datljev, ki jih je prevahal hrvaški državljani, namenjeni pa so bili v Slovenijo. Školjke so bile skrite v prtljazniku avtomobila med osebno prtljago in v rezervnem kolesu, zavite v polivinil vreče. Cariniki so proti hrvaškemu državljanu podali kazensko ovadbo (Carinska uprava republike Slovenije, 2012).

KVALITATIVNA ANALIZA INTERVJUJEV O NELEGALNI TRGOVINI Z MORSKIMI DATLJI V ISTRI

Za podrobnejšo analizo stanja smo v letu 2012 izvedli več usmerjenih intervjujev z izbranimi osebami, ki se ukvarjajo s problematiko nelegalne trgovine z morskimi datlji v Istri⁴. Med šestmesečnim raziskovanjem in po opravljenih intervjujih s sogovorniki institucij, ki pokrivajo zakonodajo in nadzor nad prepovedanim nabiranjem, trgovino in gostinsko ponudbo morskih datljev, smo ugotovili, da se vse službe v okviru svojih pristojnosti trudijo, da bi čim bolj opravile svoje delo na področju varovanja okolja in ogroženih vrst, tudi morskih datljev. Pri tem ugotavljamo, da je morski datelj kot vrsta dobro zavarovan s številnimi predpisi in zakoni. Težave nastajajo predvsem pri nadzoru restavracij in občutno prenizkih globah za lastnike restavracij, kjer morske datlje strežejo.

Predstavniki državnih institucij so si enotni, da zakon omenja le nekatere inšpekcijske službe, ki naj bi se z dotično težavo ukvarjale, pa še te svoje delo prelagaajo na službe, ki zanj zakonsko sploh niso pristojne, saj je po zakonu izrecno določeno, kateri inšpektorji naj bi nadzor opravljali. Potrebno bi bilo razmisliti o spremembi Zakona o ohranjanju narave in pristojnosti prenesti na ribiško inšpekcijo, ki se s to problematiko največ ukvarja. Inšpektorat RS za kmetijstvo, gozdarstvo, hrano in okolje je dal pobudo tudi Inšpektoratu RS za okolje,

3 Zakon o morskem ribištvi v 17. členu prepoveduje vsakršno dejanje s prstaci - člen (NN 46/97) za izlov, trgovino in/ali izvoz prstacev se kaznujejo v višini od 20.000 do 300.000 kun (8. odstavek 108. člena) ali 5.000 kun za kilogram prstacev (Radojčić, 2013).

4 Zavod RS za varstvo narave, Inšpektorat za lovstvo in ribištvo, ARSO v Ljubljani, Carinski urad, Inšpektorat za kmetijstvo, gozdarstvo in hrano oz. Inšpektorat za okolje, Postajo Pomorske policije in Sektor kriminalistične policije v Kopru, veterinarski inšpektor, zdravstveni inšpektor in nabiralcem morskih datljev v Istri.

da bi nadzor nad restavracijami opravljali skupaj, saj so tudi okoljski inšpektorji pristojni za nadzor nad zaščitnimi vrstami. Okoljski inšpektorat bi lahko temu problemu namenil več pozornosti vsaj z nenapovedanimi akcijami okoljskih inšpektorjev po vsej Sloveniji.

Na vprašanje, zakaj inšpektorji ne stopijo v skupne akcije, pristojni odgovarjajo, da so imeli intelektualno delavnico na temo skupnih akcij le enkrat, leta 2010 v Izoli. Na sestanku so svoje poglede na problematiko usklajevali predstavniki ribiške, veterinarske in zdravstvene inšpekcije, predstavniki Zavoda za varstvo narave, Zveze potrošnikov Slovenije, Carine, Morske biološke postaje in društva Morigenos. Kljub dobrim predpisom o zavarovanju te ogrožene vrste školjk se vsi inšpektorji strinjajo, da so kazni za gostince prenizke in da bi osveščanje potrošnikov ogromno pripomoglo k zmanjšanju nezakonite trgovine. Inšpektorji so tudi poudarili, da razmere v gostinstvu glede nadzora niso tako slabe, prav tako veliko delajo na seznanjanju inšpektorjev z dotično problematiko, predvsem z deljenjem brošure, ki so jo izdali. Zaključek posveta v Izoli je bil, da je edina prava pot še naprej delati na osveščanju potrošnikov, pripomoglo pa bi tudi to, da bi vsaka inšpekcija v sklopu svojih pristojnosti lahko gostincem izdajala globe na licu mesta.

Sodelovanje policije s carino in inšpektoratom poteka zelo dobro, saj se medsebojno obveščajo in če je potrebno, tudi sestanijo in uskladijo. Prav tako dobro sodelujejo glede operativnega vidika pridobivanja podatkov na terenu. Težave nastajajo predvsem pri odkrivanju nezakonitih dejanj na morju, saj s svojim čolnom redkokdaj dosežejo dobre rezultate. Strinjajo se, da bi bila policija na morju veliko bolj učinkovita z uporabo več majhnih čolnov, ki dosegajo višje hitrosti, kot s čolnom, ki ga imajo na razpolago in ki ga v šali večkrat primerjajo s Titanikom, ki pluje v kopalni kadi.

Sodelovanje z okrožnim tožilstvom v Kopru v zadnjih dveh letih poteka dobro, pred tem pa so imeli na sektorju kriminalistične policije težave s povratnimi informacijami, saj niso vedeli, ali je tožilstvo sploh vložilo obtožni predlog ali je ovadbo zavrglo. Pogosto se srečujejo s problemom, ko na Okrožno državno tožilstvo podajo pobudo in tožilec predlaga izdajo odredbe, sodišče pa ne izdaja odredb, češ, da ni utemeljenih razlogov za sum kaznivega dejanja. Težave imajo tudi pri pridobivanju odredb za hišne preiskave, predvsem kadar gre za konkretne primere trgovine s prepovedanimi drogami in orožjem, saj morajo policisti najprej zbrati dokaze, da lahko pridobijo odredbo sodišča.

Kaznovalna politika slovenskega sodstva je zelo mila, večina obtožencev je obsojenih le na pogojne kazni, kar pomeni, da so tudi udeleženci v tihotapskih verigah bolj ali manj povratniki. Problem slovenskega sodstva je predvsem v tem, da trgovine z ogroženimi školjkami ne jemljejo resno, ker o njej očitno niso dovolj poučeni. Za izboljšanje zakonodaje bi morali uvesti višje zaporne in denarne kazni. Kriminalisti menijo, da

bi šla večina tihotapcev raje v zapor, kot da bi plačali visoko denarno kazen. V primerjavi s sosednjo Italijo in Hrvaško imamo v Sloveniji nizke kazni, kar vodi v nezakonita dejanja. Kriminalistična policija je odkrila nekaj gostiln in restavracij, ki jih je predala v postopek ribiškemu inšpektorju, saj policija gostinca lahko ovadi zgolj kot sostorilca, ki je sodeloval v združbi in zaščitne školjke prodajal naprej in ukrepa, če pri tem ugotovi znake kaznivega dejanja.

Na sektorju kriminalistične policije v Kopru menijo, da bi se moralo uživanje prepovedanih sadežev obravnavati kot prekršek, kazni za gostince pa bi se morale zvišati na vsaj 5.000 evrov za ugotovljeno kršitev. Danes takšna kazen znaša zgolj okrog 1.000 evrov, zato ta znesek vsak gostinec nekako že vnaprej prišteje k ceni školjk. Če bi se enaka kazen pri posameznem gostincu ponovila, bi bilo smiselno zapreti restavracijo, gostincu pa izreči prepoved opravljanja dejavnosti in mu odvzeti licenco. Podobno prakso že izvajajo na Hrvaškem in v Italiji.

Tudi inšpektorji bi se lahko posluževali ukrepa, da po Zakonu o prekrških lahko podajo predlog za izvedbo hišne preiskave, vendar se tega ne poslužujejo, saj s tem področjem niso dobro seznanjeni. Na Postaji pomorske policije izrecno poudarjajo, da je njihova prioriteta naloga varovanje in nadzor državne meje ter Piranskega zaliva, sicer pa dobro sodelujejo s Carinsko upravo RS in njihovo skupino za analizo tveganja. Izpostavljajo zgolj problem pri sodelovanju z ribiškim inšpektoratom, ker ta deluje le v dopoldanskih urah, saj so obravnavali primer nabiralca morskih datljev, ki so ga odkrili zvečer, vendar je imel ribiški inšpektor že izklopljen službeni telefon, saj uradno ni bil več na delu. Pomorski policisti tako morskih datljev niso zasegli, saj je to v izrecni pristojnosti ribiškega inšpektorja.

Postaja pomorske policije bi se z uvedbo kaznovalne politike tudi za potrošnike strinjala zgolj v primeru, da bi bile v vsaki restavraciji na stenah izobešeni napisi s prepovedjo uživanja morskih datljev. Prav tako se ne strinjajo s tem, da zloženke razdeljuje policija, saj menijo, da je glavna naloga policije varovanje ljudi in premoženja, razdeljevanje letakov pa sodi v pristojnost Pošte. Predlagajo, da bi bilo smiselno razdeljevati letake prav preko Pošte Slovenija, in sicer v vsak nabiralnik. S Carinske uprave RS svojega mnenja o smiselnosti uvedbe kaznovalne politike za potrošnike niso posredovali, poudarjajo pa, da bi v primeru možnosti uporabe pločila rade volje nadzirali tudi trgovino z morskimi datlji.

Med vladnimi institucijami je torej precej nejasnosti tako glede pristojnosti, kot tudi glede nadzora. Čeprav nekatere službe med seboj dobro sodelujejo, se zdi, da nekatere med njimi odgovornost raje prelagajo druga na drugo, namesto da bi bolj striktno izpolnjevale svoje pristojnosti, ki jim jih narekuje zakon. Po podatkih ARSO (2013) so v Zakonu o ohranjanju narave iz leta 2004 kazni za kršitelje še vedno navedene v nekdanjih slovenskih tolarjih, višina kazni pa se ni spreminjala že

devet let. Zakon o ohranjanju narave v 160. členu ureja kazni za pravne osebe, in sicer od enega do desetih milijonov, inšpektor pa lahko izreče zgolj najnižjo kazen, torej milijon. Ker večina gostincev ni pravnih oseb, temveč samostojnih podjetnikov, se kazen zanje spremeni na 250 tisoč do 5 milijonov nekdanjih tolarjev, inšpektor pa jih lahko oglobi zgolj z najnižjo kaznijo, torej 250 tisoč nekdanjimi tolarji. Danes je ta znesek enak tisočim evrov, kar je za gostinca izredno nizka kazen. Inšpektorji so imeli le en primer v letu 2010, ko je bil eden izmed pregledanih gostinskih lokalov registriran kot pravna oseba in so mu lahko izrekli višjo kazen.

Analiza intervjujev pokaže, da morske datlje, odkar so zaščiteni, nabirajo celo leto, pomembno je le, da ni premrzlo in da na plažah ni preveč ljudi. Zaradi sonca, ki lahko pokvari ulov, jih nabirajo predvsem zjutraj in pred večerom. Nabiralci skrijejo orodja v gozdu ali nekje blizu, potem pa se vrnejo in pazijo, da na obali ni veliko ljudi. Večkrat imajo na obali pomočnike, ki potapljača v vodi z žvižgi ali metanjem kamnov opozarjajo, če se približuje morebitna nevarnost v obliki policistov ali ribiških inšpektorjev. Školjke, ki jih naberejo v morju, pustijo skrite v vodi in jih pridejo iskat kasneje, spravijo pa jih v platnene vreče. Pri nabiranju niso pozorni na brstenje, niti na to, kakšno velikost dosegajo. Morske datlje iz kamnov, kamor se zavrtajo školjke, vlečejo s pincetami, še prej pa kamne razbijejo s pnevmatskimi kladivi. Včasih so jih nabirali tako, da so iz morja izvlekli skale na obalo, kjer so jih razbijali z navadnimi kladivi, danes pa se za to uporabljajo močnejša orodja, predvsem podvodna pnevmatska kladiva. Razbijanje skal pod vodo je preveč slišno, zato so pozorni na morebitne ljudi na obali.

Potrošnike bi lahko označili za glavne krivce, da se morski datlji še vedno nabirajo in prodajajo. Večinoma so seznanjeni z dejstvom, da je ta školjka prepovedana, vendar v nobenem izmed zakonov ni izrecno zapisano, da se kaznuje tudi uživanje teh morskih sadežev. Zato se gostinci tej dobičkonosni morski poslastici nočejo upreti in še dodatno spodbujajo nezakonito trgovino in jih strežejo svojim »posebnim« gostom, ki navadno, ko pridejo na večerjo, že vedo, kaj bodo dobili ali pa hodijo na večerje prav v restavracije, kjer vedo, da jih pogosto imajo. Ugotovili smo, da jih skoraj vsi radi jedo, večina se jim ne bi odrekla niti za ceno uničenja morskega ekosistema, medtem, ko se jih nekateri, malo bolj osveščeni, načrtno izogibajo prav zaradi varovanja okolja. Tisti, ki živijo ob Istrski obali in si želijo porcijo teh školjk, pa si sem ter tja privoščijo kakšen kilogram, ki ga preko znancev naročijo od nabiralcev na Hrvaškem. Predvsem pa gostinci menijo, da če ne bi imeli morskih datljev, bi italijanski gostje zahajali drugam. Tako pa poleg porcije datljev naročijo še drugo hrano, sladice, pijačo, kar gostincem prinaša lep zaslužek. Prepričani so namreč, da bodo tuji gostje, če morskih datljev ne bodo imeli, pač poiskali gostilno, kjer jih imajo.

EPILOG

Zaradi agresivnega nabiranja morskih datljev in razbijanja skal se življenje v morskem ekosistemu enostavno ne more obnoviti. Tako izginjajo majhne ribe, posledično velike, ohromljeno je ribištvo, potapljanje, predvsem pa turizem kot ena od gonilnih sil razvoja Istre. Najboljše ukrepe lahko dosežemo s preventivnimi ukrepi namesto osredotočenja le na kaznovalno politiko. Izobraževalne in osveščevalne akcije v regiji, ki so namenjene potrošnikom, delujejo v primeru, da so v vsaki restavraciji na stenah izobešeni napisi s prepovedjo uživanja morskih datljev. Predlaga se, da bi bilo smiselno razdeljevati letake preko Pošte Slovenije v vsak nabiralnik in akcijo prenesti na mednarodni splet, ki doseže tudi mlade. Kaznovalna politika je zelo mila, večina obtožencev za kazniva dejanja je obsojenih le na pogojne kazni. Pri prekrških, kjer so kazni večje, večina namesto, da bi plačala visoko kazen za prekršek, raje izbere prestajanje zaporne kazni. V primerjavi s sosednjo Italijo in Hrvaško imamo v Sloveniji nizke kazni, predvsem pri kaznivih dejanjih, kar vodi v storilce v nezakonit zaslužek. Zato moramo v prihodnje več poudarka dati na odkrivanje ponudbe datljev v gostinskih lokalih, kar bo delovalo tudi preventivno. Če bi se enako kaznivo dejanje pri posameznem gostincu ponovilo, bi bilo smiselno razmišljati o ukrepih kot so zaprtje restavracije ali pa gostincu pa izreči prepoved opravljanja dejavnosti in mu odvzeti licenco.

Trgovina z morskimi datlji se odvija že vrsto let in sega vzdolž celotne obale Istre. Ker je morski datelj zavarovan s številnimi mednarodnimi predpisi, menimo, da sprejemanje novih zakonov ne bi doprineslo k pozitivnim rešitvam, pač pa bi morali inšpektorji bolj sistematično izvajati predpise, ki urejajo varstvo narave. Policija bi tako odkrivala kazniva dejanja, poudarek pa bi bil na delu inšpekcijskih organov na celotnem teritoriju Istre z osredotočenjem na ponudbo v gostinskih lokalih. V Sloveniji se morskih datljev ne nabira pogosto, saj je slovenska obala prekratka in njihovo rastišče majhno, prav tako pa so ribiški inšpektorji v zadnjih petih letih poostriili nadzor, del svojega dela bi lahko prenesli na druge inšpekcije, ki so bolj usposobljene za takšen nadzor. Tako bi ribiški inšpektorji, katerih primarno delo je preverjanje ribiških čolnov in športnih ribičev, del izvajanja nadzora v restavracijah, prepustili svojim kolegom - okoljskim in tržnim inšpektorjem, del nadzora ob obalah pa bi lahko prepustili v skrb tudi naravovarstvenim nadzornikom. Vsekakor pa bi morali inšpektorji delovati usklajeno in si pri delu pomagati, po potrebi pa vključiti tudi policijo in druge institucije.

Glede na analizo intervjujev lahko zaključimo, da moramo več pozornosti posvetiti gostincem in gostom, ki zaradi neosveščenosti posredno vplivajo na ohranitev okolja in rastlinskih ter živalskih vrst. Restavracije morske datlje največkrat ponudijo same, češ, da so školjke ravnokar dobili in so še čisto sveže. Gostinci znajo premeriti svoje goste, zato točno vedo, komu in na kakšen

način datlje lahko ponudijo. Ko gost v restavraciji želi naročiti morske datlje, ga mora gostinec seveda osebno poznati. Šifra za naročilo datljev je »morski krompir«, »morski njoki« ali »morski čevapčiči«. Vzor pa morajo dati naše elite, saj so bili pred leti morski datlji že v času, ko so bili zakonsko prepovedani, celo na pladnjih protokolarnih snidenj in so jih z jedilnikov umaknili šele po urgiranju Zavoda RS za varstvo narave. Nekdanji nabiralec in trgovec je povedal, da je imel v primeru, ko se je v kakšno izmed obalnih restavracij na kosilo vozila politična elita, celo posebna naročila, da mora nujno priskrbeti kilogram ali dva morskih datljev, ker se je

na kosilo najavil pripadnik elite, še posebej, če je imel gosta iz drugih držav. Potrošnike bi lahko označili za glavne krivce, da se morski datlji še vedno nabirajo in prodajajo. Večinoma so seznanjeni z dejstvom, da je ta školjka prepovedana, vendar v nobenem izmed zakonov ni izrecno zapisano, da se kaznuje tudi uživanje teh morskih sadežev. Zato se gostinci tej dobičkonosni morski poslastici nočejo upreti in še dodatno spodbujajo nezakonito trgovino in jih strežejo svojim »posebnim« gostom, ki navadno, ko pridejo na večerjo, že vedo kaj bodo dobili ali pa hodijo na večerje prav v restavracije, kjer vedo, da jih pogosto imajo.

ILLEGAL TRADE WITH DATE MUSSELS IN THE HISTRIA

Bojan DOBOVŠEK

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security
e-mail: bojan.dobovsek@fvv.uni-mb.si

Tadeja JENIČ

Tbilisijska ul. 8, 1000 Ljubljana
e-mail: tadeja_jenic@hotmail.com

SUMMARY

The date mussel is included in several international multilateral agreements and treaties and is endangered especially in Histria. The need for protection of the species arose because of the frequent threat to the marine ecosystem, as gatherers of date shells smash the rocks in which the bivalve mollusks live, principally with pneumatic hammers, and in some cases even with the use of explosives. The supervisory authorities, such as customs, police and inspection services, have faced the illegal trafficking of date mussels for many years, and in spite of all the regulations for the protection of this illicit shellfish, they have failed to stop the trade. The analysis of the illicit date mussel trade provides an overview of the relevant legislation, and a comparative survey of the situation in the countries where this mollusk occurs, with an emphasis on the situation along the Adriatic coastline. In the Mediterranean countries, and particularly in Histria, where the illegal trade is most frequently confronted, a greater degree of control will be required, as well as an increased effort put in the promotion of public awareness, and in the education of catering and tourist workers.

Key words: environmental crime, date mussel, CITES, illegal trade, Histria

VIRI IN LITERATURA

ARSO. (2013): Agencija Republike Slovenije za okolje. Pridobljeno na: <http://www.cites.org/eng/cop/13/prop/E13-P35.pdf>

Carinska uprava republike Slovenije (2012): Skoraj 21 kg zaščitenih morskih datljev v osebnem avtomobilu. Pridobljeno na http://www.carina.gov.si/si/novosti/sgd/2012/skoraj_21_kg_zascitenih_morskih_datljev_v_osebnem_avtomobilu/

CITES. (2004): Convention on international trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora. CONSIDERATION OF PROPOSALS FOR AMENDMENT OF APPENDICES I AND II: Inclusion of Lithophaga lithophaga in Appendix II, in accordance with Article II, paragraph 2 (a). Pridobljeno na <http://www.cites.org/eng/cop/13/prop/E13-P35.pdf>

Eman, K. (2011): Ekološka kriminaliteta v kriminologiji: razvoj nove veje kriminologije v Sloveniji. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 62(4), 312-324.

Eman, K., Meško, G., Dobovšek, B. in Sotlar, A. (2013): Environmental crime and green criminology in South Eastern Europe - practice and research. Crime, Law, and Social Change, 59(3), 341-358. doi: 10.1007/s10611-013-9419-0.

Erjavec, T. (2010): Biotska raznovrstnost je naše življenje- mednarodno leto biotske raznovrstnosti. Pridobljeno na <http://www.biotskaraznovrstnost.si/knjiznica/geomix.pdf>.

Hostaria Chez Nojo. (2013): Ostuni (BR). Una cam-pagna per... Datteri di mare? No, grazie! Ostuni.tv. Pridobljeno na <http://www.ostuni.tv/cheznojo/Datteri/Approfondimento%20datteri.htm>

Kazenski zakonik. (2008): Uradni list RS, (55/08)

Lipej, L. (2010): Vidiki ogroženosti in ohranjanja biološke raznovrstnosti diverzitete. Pridobljeno na http://www.zrss.si/projektiess/skladisce/usposabljanje_zacunne_nacrte/predmeti/biologija/vidiki_dr.%20lipej.doc

Lipej, L., Mavrič, B. in Bonaca, Orlando M. (2012): Opredelitev stanja populacij leščurja in morskega datlja ter habitatnih tipov morski travniki in podmorski grebeni v Naravnem rezervatu Strunjan in priporočila za usmerjanje obiska morskega dela rezervata: zaključno poročilo o projektu. Nacionalni inštitut za biologijo, Morska biološka postaja. Pridobljeno na http://www.zrsv.si/dokumenti/64/2/2013/porociloMEDPANdecember_S_3174.pdf

Macrì, A. (15. 6. 2012): Arresto di quattro datterari. Sicurezzalimentare.it. Pridobljeno na <http://www.sicurezzalimentare.it/arresto-di-quattro-datterari.html>

Radojčić, D. (20. 5. 2013): Zapaliti šumu, da bi se istjerala divljač- najbolja usporedba s učinkom izlova prstaca u moru. Zelena-istra.hr. Pridobljeno na <http://www.zelena-istra.hr/?q=hr/node/557>

Stojiljković, G. (30. 6. 2013): S sosedi Hrvati tiho-tapili zaščitene školjke. SIOL.net. Pridobljeno na http://www.siol.net/novice/crna_kronika/2011/01/zaradi_tihotapljenja_morskih_sadezev_kazensko_ovadili_17_oseb.aspx

Tičar, B., Bohinc, R., Nahtigal, M. (2010): Recepcija rimske antične vrednote fides - poštenosti in zvestobe dani besedi - v sodobnem slovenskem upravnem pravu. Acta Histriae, 2010, letn. 18, št. 4, str. 847-864.

Ze, M. (1988): Sprehodi v naravo: Življenje v morju. Ljubljana: Cankarjeva založba.